

İKTİDAR VE SANAT:
DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN HAMİLİĞİ
(1718-1730)
ÜNAL ARAÇ

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0153
Tarih: 042

İKTİDAR VE SANAT:

DAMAT İBRAHİM PAŞA'NIN HAMİLİÇİ

(1718-1730)

ÜNAL ARAÇ

Proje Editörü

Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kitap Editörü

Damla Gürkan Anar

Son Okuma

Dr. Hazal Bozyer

VakıfBank Kùltür Yayınları

Büyükdere Caddesi

No: 97 - Kat 4

Şişli 34394 İstanbul

Telefon: 0 212 354 5730

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

ISBN 978-625-7447-65-2

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.

Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi

B Blok No: 29/1/1 Eyüpsultan İstanbul

Telefon: 0212 354 3000

Sertifika No: 46403

1. Baskı: Haziran 2022

İKTİDAR VE SANAT:
DAMAT
İBRAHİM PAŞA'NIN
HAMİLİĞİ
(1718-1730)

ÜNAL ARAÇ

ÜNAL ARAÇ

Lisans ve lisansüstü eğitimlerini Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde tamamlayan yazar, Oxford Üniversitesi Faculty of Oriental Studies'e bağlı The Khalili Research Centre'da misafir araştırmacı olarak doktora çalışmalarını sürdürmüştür. Doktora çalışmaları sırasında Fransa, Hollanda, Rusya, Ukrayna, Kırım ve İran'da araştırma ve belgeleme çalışmalarında bulunmuştur. Osmanlı Sanatı ve Mimarisi, Osmanlı Kentleri ve Osmanlı'nın Kültürel Etkileşimleri konuları üzerine odaklandığı araştırmalarını hâlen Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yaptığı Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde devam ettirmektedir.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	11
Giriş	13

I. BÖLÜM

Nedimlikten Sadrazamlığa: İbrahim Paşa'nın Yükselişi	27
İktidar Ağları: İbrahim Paşa'nın Yönetimi	33
Safevî İmparatorluğu'nun Yıkılışı Sonrası Osmanlı-İran İlişkileri	40

II. BÖLÜM

İbrahim Paşa'nın Banilik ve Hamiliğine Zemin Hazırlayan Entelektüel Ortam	43
İbrahim Paşa'nın Kitap Merakı	49
Osmanlı'nın Etrafındaki Dünyayı Anlamak: Tercüme, Telif ve Matbaa	60

III. BÖLÜM

III. Ahmed'in İlgi ve Beğenilerinin İbrahim Paşa'nın Banilik ve Hamiliğine Etkileri	77
Hat	78
Şiir	81
İbrahim Paşa'nın Edebî Hamiliği	86
İbrahim Paşa'ya Sunulan Şair Tezkireleri	94
Hadis	95
İbrahim Paşa ve Fatma Sultan'ın Darülhadis Külliyesi	102
İbrahim Paşa'nın Babıali'deki Darülhadis Külliyesi	109
Çiçek Kültürü: III. Ahmed ve İbrahim Paşa'nın Lale İlgisi	111

IV. BÖLÜM

Geleneğin İbrahim Paşa'nın Banilik ve Hamiliğindeki Rolü	125
III. Ahmed'in Günlük ve Mevsimlik Göçleri Bağlamında İstanbul'da Saray, Köşk, Kasır ve Bahçelerin İnşası	126
Dönemin Divan Metinlerinde İsmi Geçen Kasırlar	196
Edirne Saray Kültürü	198
İstanbul Tekfur Sarayı'nda Bir Çini Atölyesinin Kurulması	201

V. BÖLÜM

Sadrızamlık Görevinin Banilik ve Hamilik Politikalarına Yansıması	207
İstanbul'un İmarı ve Kente Getirilen Düzenlemeler	208
Kız Kulesi'ne Fener Yapımı	214
Et Meydanı Kapısı'nın Yenilenmesi	216
Tersane Divanhanesi'nin Yenilenmesi	217
Surların Onarımı	218
Belgrad Ormanı'ndaki Bendlerin Onarımı	221
Eski Saray'daki Teberdârlar Odası'nın Yenilenmesi	224
Darbhane-i Âmire'nin Yenilenmesi	226
Üsküdar İbrahim Paşa Su Yolu	228
Su Kasırları : Meydan Çeşmelerinin İnşası	234
Ayasofya Camisi Hünkar Mahfili'nin Genişletilmesi	244
Divanlarda ve Tarih Metinlerinde Anılan Banilik Etkinlikleri	244
Taşra Kentlerinin İmarı ve Güvenliğinin Sağlanması	245
Nevşehir'in Kurulması: Muşkara Köyü'nden Kazaya Dönüşüm Süreci	245
İlk Banilik Girişimleri	246
Külliyenin Yapım Süreci	254
Nevşehir'e Tanınan Bürokratik Ayrıcalıklar, İskân Politikaları ve Vakıflar	270
Bir Derbend Olarak Konya Arkıd Hanı Yerleşiminin Kurulması	283
Çorum Hacıhamza'daki Sinan Paşa Yapılarının Onarımı	285
Tebriz Darphanesi'nin İnşası	288
Tarikat Çevrelerinin Himayesi	290
İbrahim Paşa'nın Melamî Şairleri Himayesi	292
İbrahim Paşa'nın Vakıfları Aracılığıyla Tarikat Çevrelerini Himayesi	294
İbrahim Paşa'nın Üsküdar Su Yolu Aracılığıyla Tarikat Yapılarına Baniliği	297

VI. BÖLÜM

Kamusal Temsiller ve Kültürlerarası İlişkiler Bağlamında İbrahim Paşa'nın Banilik ve Hamiliği	301
İbrahim Paşa'nın 1720 Şenliği'ndeki Rolü	304
Sadabad Sarayı'nda Düzenlenen Ziyafet ve Gösteriler	311
Kültürel Rekabet Bağlamında Osmanlı-İran İlişkileri	317
İran'da Kazanılan Zaferlerin Şairlerce Kamuya Aktarılması	319
İran'daki Zaferlerin Ardından İstanbul'un Saray ve Yer İsimlerindeki Değişim	321
İran ve Osmanlı Elçilerinin Kabulleri	325
İşretâbâd: Çereğan Eğlenceleri	332

Helva Sohbetleri	337
Bayram Alayı	339

VII. BÖLÜM

Saraydan Otağa: 1730 İsyanı	341
1730 İran Seferinin Kamusal Bir Temsile Dönüştürülmesi	343
1730 İsyanı	347
1730 İsyanı Sonrası İbrahim Paşa'nın Bânilik ve Hamiliğine Tepkiler	353
Sonuç	359
Kaynakça	371
Dizin	397

*Hayatta ilham aldığım iki büyük öğreticiye:
hocam Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na ve
ođlum Tuna'ya*

TEŞEKKÜR

Yurt içi ve yurt dışı olmak üzere uzun soluklu araştırmaların birikimi ve sonucu olan bu araştırmanın kitaplaştırılmasına olanak sağlayan Vakıfbank Kültür Yayınları'na, destekleri için Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'ne, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne, araştırma konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen her aşamada akademik olarak benzersiz bir yol göstericilikte bulunan, sorduğu sorular ve sunduğu farklı bakış açılarıyla ele aldığım konuları daha iyi analiz etmeme olanak sağlayan, derin bilgi birikimiyle araştırmanın oluşumuna önemli katkılar sağlayan hocam Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na, araştırmalarıma sağladığı akademik katkılar ve gösterdiği anlayış için Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih Müderisoğlu'na, Oxford Üniversitesi Faculty of Oriental Studies'e bağlı The Khalili Research Centre'da araştırma yapmama imkân sağlayarak her zaman yardım ve desteklerde bulunan Doç. Dr. Zeynep Yürekli Görkay'a, araştırmaya yönelik yanıt aradığım sorularla ilgili fikirlerini paylaşan değerli bilim insanları Prof. Dr. Serpil Bağcı, Doç. Dr. Ayşe Pelin Şahin Tekinalp, Doç. Dr. Özge Öztekin, Prof. Dr. Ali Uzey Peker, Dr. Philippe Bora Keskiner, Prof. Dr. Kate Fleet, Prof. Dr. Gülru Necipoğlu, Prof. Dr. Cemal Kafadar, Prof. Dr. Edhem Eldem, Prof. Dr. Doris Behrens Abouseif, Prof. Dr. Sussan Babaie, Dr. Nebahat Avcıoğlu, Prof. Dr. Jeremy Johns, Dr. Luke Treadwell, Dr. Tim Stanley, Dr. Filiz Çağman, Prof. Dr. Hakan Karateke, Prof. Dr. Sunil Sharma, Prof. Dr. Najaf Haider, Dr. Frédéric Hitzel, Dr. Öğretim Üyesi Hulusi Lekesiz, Prof. Dr. Mehmet Özden, Doç. Dr. Zeynep Yasa Yaman, Prof. Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Prof. Dr. Mehmet Seyyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Örcün Barışta, Doç. Dr. Nurdan Surbahan Küçükhasaköylü, Dr. Öğretim Üyesi Suat Alp, Prof. Dr. Tülün Değirmenci Tural ve Eveline Sint Nicolaas'a; yardımları için Murat E. Gülyaz, Dr. Can Erpek, Doç. Dr. Ayşe Budak, Ufuk Altunbaş ve Esengül Yıldız Altunbaş'a; çalışmanın kitaplaşmasındaki özverili editoryal çabaları, akademik öneri ve katkıları için Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut ve Damla Gürkan Anar'a; kurumsal destekleri için tüm Vakıfbank Kültür Yayınları çalışanlarına; kütüphane, müze ve arşiv araştırmaları sırasındaki yardımları için Süleymaniye Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, T. C. Cumhurbaşkanlığı Dev-

let Arşivleri Başkanlığı, Oxford The Khalili Research Centre, Oxford Bodleian Library, Oxford Sackler Library, Oxford Oriental Institute Library, Cambridge University Library, Londra British Library, Londra Victoria and Albert Museum Searight Koleksiyonu, Victoria and Albert Museum National Art Library, Londra The National Archive, Paris Archives Ministère des Affaires Etrangères, İslâm Araştırmaları Merkezi, T. C. Kültür Bakanlığı İstanbul Koruma Kurulları, Ürgüp Müzesi ve Nevşehir Müzesi'ne, akademik ve kurumsal destekleri için Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'ne; manevi desteklerini her zaman hissettiren Dr. Öğretim Üyesi Kerem Tınaz, Prof. Dr. Pınar Tınaz, Daniel Blackmore, Prof. Dr. Şahin Yenişehirlioğlu, Dr. Nazlıhan Yenişehirlioğlu, annem Gülnaz Araç ve abim Ümit Araç'a teşekkür ederim.

Ünal Araç
Ankara, 2022

GİRİŞ

İbrahim Paşa'nın 1730 İsyanı sonrasında katledilmesinin ardından XVIII. ve XIX. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinin tarih yazımında daha çok İbrahim Paşa ve yönetimi üzerinde yoğunlaşan katı eleştiriler, III. Ahmed'in (hük. 1703-1730) saltanatının son on iki yılında etkin olan İbrahim Paşa ve onun banilik ve hamilik etkinliklerinin ait olduğu dönemin tarihsel koşulları bağlamında objektif bir biçimde değerlendirilmesine olanak vermez. Özellikle Ahmet Refik'in [Altınay] 1913 yılında *İkdam Gazetesi*'nde "Lale Devri" başlığıyla yayımladığı ve daha sonra 1915'te kitap halinde basılacak olan yazılarda¹ öne çıkan İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yıllarını "zevk" ve "eğlence"nin hakim olduğu bir dönem olarak ele aldığı anlatıları, kültür ve sanat tarihi literatürünü uzun bir süre etkisi altına almıştır. Ahmet Refik'in [Altınay] öğrencilerinden Mehmed Cemil'in 1928 yılında İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde İbrahim Paşa dönemi üzerine hazırladığı mezuniyet tez çalışması içerik olarak kimi bölümlerde Ahmet Refik'in "Lale Devri" kurgusunu takip eder.² Can Erimtan'ın, Osmanlı tarih ve sanat tarihi yazımına Ahmed Refik'in [Altınay] çalışmasıyla yerleşen ve İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yıllarını "zevk", "eğlence" gibi tanımlamalarla özdeşleştiren "Lale Devri" kavramını, ortaya atıldığı XX. yüzyılın ilk çeyreğinden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar titizlikle ele alan ve İbrahim Paşa'nın sadrazamlık dönemi hakkında tarihsel gerçeklikle ilgisi olmayan çok sayıda anlatıyı ortaya çıkaran "Lale Devri" kavramını reddeden çalışması, İbrahim Paşa dönemine ait tarihsel gerçekliği yansıtmayan kurgusal ve kavramsal yaklaşımlar içeren kimi anlatılara

1. Ahmed Refik [Altınay], *Lâle Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

2. Mehmed Cemil çalışmasında, İbrahim Paşa'nın hayatının anlatıldığı ilk bölümden sonra Osmanlı'nın Avusturya, Fransa, Rusya ve İran'la olan siyasi ilişkilerine yer verir. Çalışmada, dönem tarihçilerinin anlatılarından yararlanılarak minarelerin kandillerle aydınlatılması, Fatma Sultan Camisi'nin inşası, Muşkara'nın imarı, Kız Kulesi'ne fener yapımı, Alibeyköy'de Hüservâbâd Mesiresi'nin inşası, Kâğıthane'de Sadabad Sarayı'nın yapımı, III. Ahmed'in Topkapı Sarayı ve Yeni Cami'de inşa ettirdiği kütüphaneler, dönemin banilik etkilikleri kapsamında genel olarak değerlendirilir. Saray hayatının ele alındığı bölümde ise Ahmed Refik'in "Lâle Devri" isimli çalışması yöntem olarak izlenerek lale sefahatları ve ziyafetler, saltanat düğünleri konu edilir. Eser, İbrahim Paşa döneminde ilk resmî Osmanlı matbaasının kurulmasıyla sona erer. Bkz. Mehmed Cemil, "İbrahim Paşa", Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1928. Eserin Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, nr. 45871 kayıtlı kopyasından yararlanılmıştır. Dr. P. Bora Keskiner'e tezin bir kopyasını benimle paylaştığı için teşekkürü borç bilirim.

ve çalışmalara dair okumalarda daha dikkatli olunması gerektiğini ortaya koymuştur.³

İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yılları boyunca banilik ve hamilik tercihlerini, dönemin tarihsel gelişmelerine referansla ele alan bütüncül ve kapsamlı bir çalışmanın bulunmayışı, bu araştırma konusunun seçilmesinde belirleyici oldu. Sanat, mimarlık ve edebiyat tarihi literatüründe, Osmanlı sadrazamlarının siyasi kariyerlerinin dışında banilik ve hamilik etkinliklerini konu alan araştırmaların sayısı son yıllarda artış göstermeye başlamıştır. Theoharis Stavrides, Fatih Sultan Mehmed'in (hük. 1444-1446, 1451-1481) sadrazamlarından Mahmud Paşa'nın (yön. 1453-1474) hayatı, sadrazamlığa yükselişi ve siyasi kariyerinin konu aldığı çalışmasında, sadrazamın banilik ve edebî hamiliğine ayrı bölümler hâlinde değinir.⁴ Esmâ Tezcan'ın Kanunî Sultan Süleyman (hük. 1520-1566) dönemi sadrazamlarından Pargalı İbrahim Paşa'nın (sad. 1523-1536) edebî muhiti ve edebî hamiliğini incelediği araştırması, XVI. yüzyılda bir Osmanlı sadrazamının edebî hamiliğine ilişkin ayrıntılı bilgiler sunar.⁵ İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa yükselişini, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ve Akdeniz tarihindeki siyasi ve kültürel olaylar ekseninde ele alan Ebru Turan'ın araştırması ise, İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yaklaşık olarak 1520'lerin sonlarına doğru Osmanlı hanedanlığının dünya hükümdarlığı iddiasını sağlamlaştırdığını öne sürer.⁶ Muhammed Fatih Çalışır'ın araştırması, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlıya birkaç kuşak vezir yetiştiren Köprülü Ailesi üyelerinden, aynı zamanda eski bir müderris, hattat, kitapsever, sanat ve bilimin hamisi olarak entelektüel bir sadrazam portresi sergileyen Fâzıl Ahmed Paşa'nın (sad. 1661-1676) patronajını, dönemin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel dinamikleriyle birlikte kapsamlı bir biçimde inceler.⁷ Köprülü Ailesi üyelerinin İstanbul ve taşradaki banilik etkinliklerinin belgelendiği Sultan Murat Topçu'nun çalışmasında, dönem tarihçilerinin anlatıları, arşiv belgeleri, vakfiyeler ve kitabeleri içeren farklı kaynaklar ışığında ele alınmıştır.⁸

3. Can Erimtan, *Ottomans Looking West? The Origins of the Tulip Age and Its Development in Modern Turkey*, I.B.Tauris & Co Ltd., Londra, New York, 2008.

4. Theoharis Stavrides, *The Sultan of Vezirs. The Life Tunes of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)*, Brill, Leiden-Boston-Köln, 2001.

5. Esmâ Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa ve Çevresindeki Edebî Yaşam*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2004.

6. Ebru Turan, *The Sultan's Favorite: İbrahim Pasha And The Making of The Ottoman Universal Sovereignty In The Reign Of Sultan Süleyman (1516-1526)*, Doktora Tezi, The University of Chicago, Chicago, Illinois, 2007.

7. Muhammed Fatih Çalışır, *A Virtuous Grand Vizier: Politics and Patronage in the Ottoman Empire During the Grand Vizierate of Fazıl Ahmed Pasha (1661-1676)*, Doktora Tezi, Georgetown University, Washington, D.C., 2016.

8. Sultan Murat Topçu, *XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2010.

XX. ve XXI. yüzyıl sanat tarihi yazımında, İbrahim Paşa'nın banilik ve hamiliği üzerine tekil örnekler ya da belirli konu ve sorunsallar üzerinden araştırmalar vardır. Bunların arasında Münir Aktepe'nin III. Ahmed'in tahttan indirilmesi ve İbrahim Paşa'nın idamıyla sonuçlanan 1730 İsyanı'nı ele aldığı çalışmasından bahsetmek gerekir. Her ne kadar İbrahim Paşa dönemindeki imar etkinliklerine ayrı bir bölüm hâlinde bu eserde yer verilmişse de kitap genel olarak İstanbul'daki saray, köşk, kasır bahçe odaklı imar faaliyetlerine kısaca değinir.⁹

İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik girişimlerini irdeleyen bu çalışma, 1718-1730 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan tarihsel gelişmeleri bütüncül bir bakış açısıyla ve karşılaştırmalı kültür tarihi verileriyle ele alarak İbrahim Paşa'nın aynı zamanda politik bir tercih ve söylem aracı hâline dönüştüreceği banilik ve hamilik tercihlerinin tarihsel arka planını ortaya çıkarmayı amaçladı. Bu yönüyle araştırma süresince temel olarak İbrahim Paşa'nın siyasi kariyeri ile banilik ve hamilik politikaları arasındaki ilişkiler/dinamikler üzerine odaklanıldı.

İktidarın mutlak sahibi olan sultanın vekili konumundaki İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik tercihlerinde sultanın ilgi ve beğenileri, İbrahim Paşa'nın entelektüel birikimi ve ilgi alanları, Osmanlı elitlerinin hamilik geleneği, sadrazamlık görevinin beraberinde getirdiği yetki ve sorumluluklar gibi iç etkenlerin yanı sıra, imparatorluğun siyasi paydaşlarıyla yaşadığı gelişmelerle, İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik politikaları ve tercihleri arasındaki ilişkilere ilişkin sorulara yanıtlar arandı. Safevî İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından İran'da toprak kazanmaya dayalı askerî stratejiler geliştirecek olan İbrahim Paşa'nın, siyasi, askerî ve kültürel alandaki rakibi olan İran'a karşı üstünlüğünü banilik ve hamilik girişimleriyle sergileme çabalarına odaklanılarak, Osmanlı'nın politik gündemini belirleyen konularla İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik tercihleri arasındaki ilişkinin irdelenmesi ya da görünür kılınması amaçlandı.

İbrahim Paşa'nın baniliğinde yaptırılan mimari eserler ile himayesinde gerçekleştirilen yazma, hat, resim, geleneksel el sanatları, şiir gibi sanatsal ve edebî üretimlere konu olan yapıtların her birinin ayrı ayrı birer katalog verisi olarak incelenmesi yerine, ait oldukları dönemin siyasi, askerî, sosyal, dinî ve kültürel gelişmeleri ekseninde değerlendirilmeleri yöntem olarak tercih edildi. Böylece XVIII. yüzyılın başında bir Osmanlı sadrazamının banilik ve hamilik politikalarını ve tercihlerini belirleyen iç ve dış dinamiklerin görünür kılınması amaçlandı. Araştırmaya konu olan mimari, sanatsal ve edebî üretimlerin seçildiği dönem, İbrahim Paşa'nın siyasi gücü tamamıyla elinde bulundurduğu, banilik ve hamilik politikalarının etki ve sonuçlarının daha geniş çevreleri ilgilendirdiği, 1718 ve 1730 yılları arasındaki sadrazamlık yıllarını kapsayacak şekilde belirlendi.

9. M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1958a.

Bu çalışmanın “Nedimlikten Sadrazamlığa İbrahim Paşa'nın Yükselişi” başlıklı birinci bölümünde İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa kadar yükselen siyasi kariyerine odaklanıldı. Kariyerinin ilk yıllarından itibaren aldığı kimi idari, mali ve askerî görevler sonucunda kazandığı yetkinliklere değinildi. Bu bölümde, 1718 yılında Osmanlı ile Avusturya ve Venedik arasında imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın tasdik edilmesi için diplomasinin olanaklarını kullanan ve sadrazamlığı ancak bu anlaşmaya zemin hazırlayan koşulların sağlanmasından sonra kabul eden İbrahim Paşa'nın, yöneticiliğinin ilk yıllarında, uzun süren savaşlar sonrası Osmanlı ekonomisini düzeltme girişimleri de incelenmektedir.¹⁰

İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı süresince evlilikler aracılığıyla oluşturduğu ve ilerleyen yıllarda siyasi bir krize dönüşecek olan iktidar ağına ve bu ağın içerisinde yer alan aktörlere ve rollerine vurgu yapıldı. İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yıllarındaki politik gündemin yanı sıra, sadrazamın banilik ve hamilik girişimlerinin niteliğini belirleyecek en önemli etken, çöküş aşamasındaki Safevî İmparatorluğu'yla yaşanan siyasi, diplomatik ve askerî gelişmelerin izleyeceği seyirdi.¹¹ Bu nedenle araştırmanın çeşitli bölümlerinde zaman zaman Osmanlı ve İran ilişkileriyle ilgili tarihsel arka plan hakkında bilgilere yer verildi.

İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik politikalarına yön veren düşünsel ortamın ele alındığı ikinci bölümde, öncelikle III. Ahmed döneminde etkin olan tasavvufî akımlardan söz edilerek bürokrasi üyeleri içerisinde etkin olan bu akımlarla İbrahim Paşa'nın ilişkisine vurgu yapıldı. III. Ahmed dönemindeki düşünsel ve bilimsel kimi gelişmeleri Avrupa'da yaşanan Aydınlanma hareketleri ile ilişkilendiren B. Harun Küçük'ün tartışmaları, III. Ahmed dönemi düşünce dünyasının anlaşılmasına katkı sağladı.¹² Selim Karahasanoğlu'nun¹³ arşiv belgeleri üzerinden yaptığı araştırmalar sonucunda 1730 İsyanı'nda katledilen İbrahim

10. İbrahim Paşa'nın sadrazam oluşunun ardından Osmanlı ekonomisinde ve bürokrasinde yaşanan değişimler hakkında yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri Ariel Salzman'a aittir. Bkz. Ariel Salzman, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Régime'i*, (Çev. Ayşe Özdemir), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

11. III. Ahmed ve İbrahim Paşa'nın banilik ve hamilik politikalarının şekillenmesinde de önemli bir rol oynayacak Safevî İmparatorluğu ve Safevîlerin yıkılmasının ardından İran topraklarında ortaya çıkan yeni siyasi aktörlerle yaşanan siyasi, diplomatik ve askerî gelişmeler hakkında Münir Aktepe'nin arşiv belgeleri ve dönem kaynaklarından yararlanarak 1730 İsyanı'nı konu aldığı çalışması için bkz. M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı*, (1730). XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-İran ilişkilerini arşiv belgeleri ve dönem kaynaklarıyla kapsamlı bir biçimde değerlendiren bir diğer çalışma için bkz. İlker Külbilge, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747), Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2010.

12. Bekir Harun Küçük, *Early Enlightenment in Istanbul*, Doktora Tezi, University of California, San Diego, 2012.

13. Selim Karahasanoğlu, *A Tulip Age Legend: Consumer Behavior and Material Culture in the Ottoman Empire (1718-1730)*, Doktora Tezi, Binghamton University State University of New York, New York, 2009a.